

13. PRIEVEIKSMIŲ KIRČIAVIMAS

Prieveiksmiai yra labai įvairios kilmės, tad ir kirčiuojami įvairiai. Aiškesnes kirčiavimo taisykles galima nurodyti tik būdvardinių ir dalyviniųrieveiksmių.

13.1. **Būdvardiniairieveiksmiai**, padaryti iš dviskiemenių (*i*)a linksniuotės būdvardžių, kirčiuojami gale, pvz.: *baltaĩ, šaltaĩ, šiltaĩ, tvirtaĩ, tikraĩ, retaĩ, rimtaĩ, slaptaĩ, juodaĩ*; bet *greĩtai*.

13.2. Prieveiksmiai, padaryti iš dviskiemenių (*i*)u linksniuotės būdvardžių, turi kirtį gale, jei jų šaknis trumpa, pvz.: *stačiaĩ, plačiaĩ, giliaĩ, budriaĩ, žvitriaĩ, mitriaĩ, vikriaĩ*; turi kirtį šaknyje, jei šaknis yra ilga, pvz.: *gaĩliai, baĩliai, meĩliai, daĩliai, baũgiai, blaĩnkiai, skaĩbiai, skaĩsiai, brangiai, smũlkiai, tánkiai, sóciai, sódriai*; bet: *gardžiaĩ, karčiaĩ, riebiaĩ, sũriaĩ*.

13.3. Prieveiksmiai, padaryti iš daugiaskiemenių pastoviai kirčiuojamų būdvardžių, išlaiko būdvardžio kirčio vietą ir priegaidę, pvz.: *skylėtai, langúotai, galvótai, akýlai, vaisĩngai, vaĩkiškai, dvejópai, blogókai, apýgeriai, pógeriai*; o prieveiksmiai, padaryti iš nepastoviai kirčiuojamų daugiaskiemenių būdvardžių, turi kirtį gale, pvz.: *atžagariaĩ, atbulaĩ, atvirksčiaĩ, apskritaĩ, apvaliaĩ, nuolaidžiaĩ, patraukliaĩ, patikliaĩ, patvariaĩ, natũraliaĩ pasyviaĩ, aktyviaĩ*; bet: *pavýdžiai, malõniai* (ir *maloniaĩ*), *patõgiai* (ir *patogiaĩ*), *padõriai* (ir *padoriaĩ*) ir kt.

13.4. Prieveiksmiai, kurie baigiasi priesaga *-yn*, turi kirtį gale, pvz.: *gerýn, blogýn, žemýn, aukštýn, jaunýn, senýn*.

13.5. **Dalyviniairieveiksmiai**. Iš veikiamųjų esamojo ir būtojo laiko dalyvių padaryti prieveiksmiai išlaiko dalyvio vienaskaitos galininko kirčio vietą ir priegaidę, pvz.: *dėrantĩ, -čiaĩ – dėrančiai, prĩderantĩ, -čiaĩ – prĩderančiai, atsãkantĩ, -čiaĩ – atsãkančiai, nevýkusĩ, -iaĩ – nevýkusiai*.

Iš neveikiamųjų esamojo laiko dalyvių padaryti prieveiksmiai turi kirtį gale, jei jie kilę iš veiksmažodžių, esamajame laike atitraukiančių kirtį į priešdėlį, pvz.: *atstumia – atstumiamã, sũkalba – sũkalbamã, prĩdera – prĩderamã, patiki – patikimã*, o tie prieveiksmiai, kurie kilę iš veiksmažodžių, neatitraukiančių kirčio į priešdėlį, išlaiko esamojo laiko trečiojo asmens kirčio vietą ir priegaidę, pvz.: *vãro – vãromai, mãto – mãtomai, išskaĩto – išskaĩtomai, supraĩta – supraĩtamai, pataĩso – pataĩsomaini, sudėrina – sudėrinamai*.

Prieveiksmiai, padaryti iš dviskiemenių neveikiamųjų būtojo laiko dalyvių, kirčiuojami galūnėje, pvz.: *leĩntas – lenktaĩ, skleĩmtas – skleĩmbtaĩ, skėltas – skeltaĩ*, o padaryti iš daugiaskiemenių neveikiamųjų būtojo laiko dalyvių, turi bendraties kirčio vietą ir priegaidę, pvz.: *netikėtas – netikėtai, nematýtas – nematýtai, apgalvótas – apgalvótai, neapgalvótai*.

13.6. **Aukštesniojo ir aukštėlesniojo laipsniorieveiksmiai** turi kirtį gale, pvz.: *daugiaũ, mažiaũ, sũriaũ, saldžiaũ, suprantamiaũ; daugėliaũ, mažėliaũ, sũrėliaũ, saldėliaũ, suprantamėliaũ*, o **aukščiausiojo** – priesagoje, pvz.: *gražiaĩusiai, paprasčiaĩusiai, suprantamiĩusiai, daugiaĩusiai, artimiĩusiai, toliaĩusiai*.

13.7. Daugelisrieveiksmių yra kilę iš įvairių vardažodžių formų ir kokių bendrų jų kirčiavimo taisyklių nurodyti negalima. Jie kirčiuojami įvairiai, pvz.: *artĩ, toli, gretà, šalià, pakeliu, namiẽ, namõ, vakaróp, tylomĩs, pamažũ, iš tikro, iš lėto, išvĩen, taĩp, niẽkaip, kažkuĩ, tenã*.

14. PRIELINKSNIŲ, JUNGtukŲ, DALELYČIŲ, JAUSTUKŲ IR IŠTIKTUKŲ KIRČIAVIMAS

14.1. **Prielinksniai, jungtukai, dalelytės**, t. y. tarnybiniai žodžiai, kirčiuojami įvairiai. Be to, rišlioje kalboje jie dažnai netenka kirčio ir prisišlieja prie kito greta esančio kirčiuoto žodžio, pvz.: *be Ąbejo, be reĩkalo, iš tikro, sakaũ gi...*

Tais atvejais, kai tarnybiniai žodžiai gauna savarankišką kirtį, jis dažniausiai paklūsta žodžio galo taisyklei ir turi tvirtagalę priegaidę (žr. 6), pvz.: *antaĩ, aĩ, nuõ, põ, tačiaũ, virš*. Svarbesnes išimtis, kai tarnybiniams žodžiams būdingas arba galinis tvirtapradis skiemuo, arba ne galinio skiemens kirtis, reikia įsidėmėti (dalis jų išvardyta kalbant apie žodžio galo taisyklės išimtis (žr. 6 d).

Tvirtapradę priegaidę gauna toks galinis skiemuo, kuris baigiasi sprogstamuju dusliuoju priebalsiu, pvz.: *(be)vėik, anót, jóg, kĩek, tĩek, lýg, užúot*. Dalies šių ir kai kurių kitų žodžių tvirtapradę priegaidę yra perimta iš ilgesnės formos, plg.: *(be)vėik* ir *vėikiai, lýg* ir *lýgu, nórs* ir *nóris(i), víen* ir *víenas*. Be to, galinę tvirtapradę priegaidę linkę gauti samplaikiniai mišrieji dvigarsiai, plg.: *gál* ir *gãli, kažĩn* ir *(kas) žĩno, tegùl* ir *tėguli*.

Negalinio skiemens kirtis palyginti retas, o priegaidę paprastai atitinka giminiškų žodžių priegaidę, plg.: *bútent* ir *búti, priešais* ir *priešas, taĩtum* ir *taĩti*.

Norminių kirčiavimo variantų tėra keletas, pvz.: *nebė/nėbe, pagaĩ/pãgal, paleĩ/pãlei*.

P a s t a b a . Priaugusi dalelytė *-gi* paprastai kirčio vietos ir priegaidės nekeičia, pvz.: *aĩgi, dãrgi, iĩgi, taĩgi* (bet – *kadãngi*); *-gu* ir *-ne* dažniausiai „pasiima“ kirtį, pvz.: *negù, tegù* (bet – *jėigu*), *benė, konė, mažnė*.

14.2. **Jaustukai** ir **ištiktukai** kirčiuojami labai individualiai. Dažnai įvairuoja kirčiuoto skiemens kiekybė, o kartais – ir ilgojo kirčiuoto skiemens priegaidę, plg. jaustukus *ahà* ir *ahã, ái* ir *aĩ, àk* ir *ãk, òp* ir *óp*; ištiktukus *pliùkšt* ir *pliúkšt, tèkšt* ir *tékšt, žĩbt* ir *žýbt*. Kiekybės ir priegaidės įvairavimas nėra beprasmis – jis suteikia žodžiui papildomų reikšminių niuansų. Trumpas kirčiuotas skiemuo paprastai vartojamas tada, kai žodžiu reiškiamas garsas, vaizdas, pojūtis ar jausmas yra nestiprus, neintensyvus; ilgasis skiemuo susijęs su stipriu, intensyviu garsu, vaizdu, pojūčiu ar jausmu, plg.: *šliùkšt* (nedidelis pylimas, liejimas) ir *šliúkšt* (smarkus pylimas, liejimas), *žĩbt* (silpnas švistelėjimas) ir *žýbt* (stipresnis švystelėjimas).

Tvirtapradis jaustukas ar ištiktukas paprastai reiškia staigų, momentinį garsą, pojūtį ar jausmą, o tvirtagalis – tęsiamą garsą ar pojūtį, plg.: *dziĩkt* ir *dziĩn* (skambėjimui žymėti), *ái* ir *aĩ* (skausmui, baimei, nustebimui reikšti).

Esama šiokio tokio ryšio tarp priegaidės ir ištiktukų formantų. Pavyzdžiui, ilgąjį kirčiuotą skiemenį turintys formanto *-t* ištiktukai paprastai būna tvirtapradžiai (*drýkt, káukšt, liúokt, túpt* ir t. t.), ši priegaidė būdinga ir kirčiuoto formanto *-ai* ištiktukams, pvz.: *makalái, lapatái, tabalái*.